

A spune occidentalilor că se văicăresc prostește și din răsfăț și nerușinare e lucru drept. Miłosz* îi spunea tânărului american – care credea că între orașelul lui (unde dispunea de un apartament cochet cu baie și tot confortul, de o mașină proprie și de un supermarket supraîncărcat) și un gulag nu e nici o deosebire – că e un idiot. Așa e! Dar a spune că românii anilor '80 merită să fie biciuiți pentru că îndrăznesc să spună că nu găesc cele strict trebuincioase unui trai într-un totu modest e o dovadă de insensibilitate crasă ori de poză ori *de fals idealism*. Iată diagnosticul meu: spusa lui Noica reflectă o maladie specifică filosofilor: falsul idealism. Pâinea aproapelui meu e o datorie spirituală, nu se cade să-i țin flămândului cursuri de idealism și să-l acuz că e materialist și rob pântecului! Și cu atât mai puțin să-l insult și să-l batjocoresc aruncându-i sentința: vrednic de flagelare. Ba mai și punând tărașenia sub egida odiosului Calvin!

Hristos nu a fost idealist, a înmulțit pâinile, peștele și vinul, s-a îngrijit ca oamenii care-l urmaseră timp de 3 zile să nu plece acasă nemâncăți. Hristos a fost materialist și nu a socotit vrednici de osândă pe cei care mănâncă și beau când le este foame și sete. A nu se confunda necesarul cu excesul.

Există în viața monahului și a pușcărișului momente cu adevărat grele, când trebuie să înfrunte Realitatea așa cum e; suferința te copleșește, te încolțește, te așază cu spatele de zid și trebuie să *te alegi, să te declari*.

Există în asemenea momente în care deznădejdea pare a fi singura soluție și numai strigătul necontrolat îți poate ușura angoasa, există și o fericire exaltantă dacă în loc de a urla spui: îți mulțumesc, Doamne, că m-ai făcut om și nu m-ai înzestrat cu liberul arbitru. Pot îndura, pot răbda. Nu cârtesc, nu mă vait,

---

* Czesław Miłosz (1911-2004). Poet polonez, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1980, romancier și eseist. A publicat volume de versuri (*Tratat poetic*, 1957; *Orașul fără nume*, 1969, ș.a.), romane (*Valea Issei* și *Cucerirea puterii*, ambele în 1955, etc.) și eseuri (*Gândirea captivă*, 1953, trad. rom. 1999; *Ținutul ULRO*, 1977, trad. rom. 2002 etc.).

nu mă dau bătut, mă țin tare, sfidez Realitatea, o fac de rușine și de ocară, nu degeaba m-ai făcut om.

258. *Retorica lui Adrian Păunescu: un vulcan în erupție. Unde se ascunde însă retorica transcendenței?*

Păunescu e un vulcan în erupție, e versatil, e nesigur, e retoric și grandilocvent. Dar nu e numai atât. E și sincer, e și cald și e capabil să se entuziasmeze pentru dreptate și să rostească adevărul fățiș. Nu e numai „o forță“, e și grăitor de adevăr și cunoaște compasiunea și sfânta mânie.

(Mi-a pomenit numele în chip atât de fantastic în recentul volum *Într-adevăr* încât nu pot vorbi cu totul nepărtinitor: sunt *zdrobit*, am amuțit, mă cutremur*.)

259. *Beethoven vă asediază când sunteți melancolic sau când vă pune în față o oglindă a tinereții?*

Să vă fac o mărturisire: îl admir pe Beethoven, îl ascult cu evlavie. Dar nu-mi este, în toată puterea cuvântului, prieten. Mă asediază ori consolează ori euforizează mai ales Mozart. Și Haydn, câțiva preclasici, Schubert, Wagner, Mozart.

260. *Mă adresez destinului tragic al lui Mircea Vulcănescu. Care sunt ideile ce-i vor supraviețui?*

Toată opera lui Mircea Eliade și a lui C. Noica dovedește supraviețuirea ideilor lui Vulcănescu. E viu. L-au omorât, dar nu l-au ucis.

261. *Povestirea și-a pierdut reputația, a intrat în criză?*

Cred că e o criză temporară. Povestirea ține de firea omului. Nici noul val, nici structuralismul nu au desființat pe Tolstoi,

* În poezia *Tabăra de mâini geniale* din ciclul *Scara în bibliotecă* din volumul *Într-adevăr* (Editura Albatros, București, 1988, p. 454).

pe Balzac, pe Turgheniev, pe Flaubert, pe Dostoievski, pe Alexandre Dumas ori pe Pierre Benoit. Omul simte nevoia să i se povestească. E o nevoie apriorică.

262. *Mai recunoașteți azi pe Anna Karenina pe un peron de gară?*

Nu. Desigur nu. E o figură a trecutului. Publicul peroanelor se tot schimbă.

263. *Starețul unei mănăstiri știe că e sau că poate deveni un Zosima?*

Cine știe? E atât de prins de treburi, de administrație, de construcții...

Să nu exagerăm: mai sunt stareți care-și doresc (și se străduiesc) să-i semene lui Zosima.

Părerea mea este că ar fi foarte bine să se revină la sistemul conducerii duale: stareț și egumen. Egumenului îi revine toată administrația, iar starețul să fie numai duhovnic și îndrumător spiritual. Unui singur om, în iureșul actual, îi este peste poate de greu să exercite amândouă atribuțiile. Iar amândouă sunt necesare și legitime.

264. *Orizontul ființei religioase trăiește din scepticism sau din umilință?*

Din umilință, desigur. Dar în fiecare om sălășluiește o doză de scepticism tenace. Totul e să fie ținut în frâu. În fiecare om e și un strat adânc de orgoliu și de voință de putere. Totul e să fie sever ținut sub control.

265. *Ce este un ateu? A trecut el prin tunelul necredinței? Sau e un învins ce a suportat nenumărate eșecuri?*

Poate fi și una și alta.

Cardinalul Ottaviani: ateu nu e un eretic, un blestemat, ateu e un nenorocit.

De altfel, ateul pur, ateul ca atare nu există. E o fantasmă, o figură de stil. Orice om are zeii săi, idoli săi, credința sa (credința necredinței sale). Idolul egoistului este el însuși. Lui Mircea Eliade îi revine meritul de a fi dezvăluit și exemplificat universalitatea și apriorismul religiozității omului.

266. *Memoria este șansa noastră de a ne judeca viața, destinul, moralitatea, izbânzile, eșecurile, suferințele, orgoliile. Cu ce memorie ar trebui să fie înregistrat un istoric, un scriitor de azi ca să ne dezvăluie tragicul din conștiință?*

Cu ce memorie? Cu memoria tuturor suferințelor celor din jur. Adevăratul (și poate singurul) memorialist al veacului ai XX-lea este Aleksandr Isaievici Soljenițin, care a scris *Arhipelagul Gulag*, *Divina Comedie* a timpului nostru și cartea pătimirilor de obște.

267. *Martin Heidegger: „Numai un Dumnezeu ne poate încă salva“. Vă rog să interpretați acest adevăr, această făgăduință sau utopie...*

Cred că Heidegger s-a exprimat metaforic și „filosofic“. Adevărata formulare este: numai Dumnezeu ne poate încă salva. Dar Dumnezeu vrea să ne rezolvăm noi problemele noastre lumești. Cu ajutorul Lui, dar noi înșine. Nu ne putem lăsa numai în grija Lui. Aceasta ar fi o falsă evlavie. Ajută-te și cerul te va ajuta, zic francezii. Dumnezeu le-a dat păsărilor aripi, însă ele trebuie să zboare.

Octavian Paler a scris despre niște călugări care se rugau. Brusc, curentul electric s-a întrerupt. Unul dintre călugări s-a ridicat și s-a dus la tabloul de siguranță. Ceilalți au rămas în rugăciune, rugându-se pentru lumină. Paler îi elogiază ca pe niște adevărați credincioși.

Greșea. I-am scris atunci, arătându-i că singurul credincios e cel care s-a dus să verifice siguranțele. Ceilalți sunt falși evlavioși, care-l ispitesc cu nerușinare pe Dumnezeu. Ce-ar fi vrut

ei? Să coboare Hristos cu liță din cer și să le rezolve mica lor problemă gospodărească?

268. *Nu am descoperit o nouă întrebare, șocantă, neliniștitoare ca un verb eminescian, ci un poem copleșitor de frumos și de adevărat:*

*Numai o vară mai acordați-mi, Amarnicelor!
Și o toamnă ca să mi se pârguie cântul,
Pentru ca inima mea, bucuroasă, de dulce joc
Îndestulată, să-mi poată muri,*

*Sufletul, care-n viață zeiescul său drept nu și l-a
Căpătat, nici jos nu-și află odihna, în Orcus.
Însă cum mie divinul, ce-n inima mea
Zace, Poezia, mi-a reușit,*

*Bine-ai venit, deci, liniște din lumea duhurilor!
Mulțumit voi fi, chiar dacă-al corzilor sunet
Nu mă-nsoțește-n adânc; căci odată-am trăit
Ca Zeii, și mai mult nu râvnesc*

(F. Hölderlin, Către Parce)

Aveți darul alegerii versurilor frumoase. Acestea, ale lui Hölderlin*, sunt dintre cele mai frumoase din câte mi-a fost dat să citesc vreodată (și am citit multe în viața mea). Sunt splendide, covârșitoare! Le-am învățat firește pe dinafară și umblu ca nebun prin chilia mea (care-i o cameră destul de confortabilă) recitându-le cu nesaț și glas înalt. Versul întâi („Numai o vară mai acordați-mi, Amarnicelor!“) e la aceeași înălțime și putere ca și versul eminescian biruitor („Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...“). Și ce abil și măreț e reflexivul din versul patru: „să-mi poată muri“! și ce sinceră și demnă și legitimă e trufia din „însă

* Poezia analizată face parte din volumul *Immuri și ode*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș și Virgil Nemoianu, Editura Minerva, București, 1977, p. 117.

cum mie divinul, ce-n inima mea/ Zace, Poezia, mi-a reușit“ (obs. dativul). „Odată am trăit cu zeii, și mai mult nu râvnesc.“

Aici e tema, miezul: spre mângâiere, justificare și ființare nepieritoare ajunge o clipă de Absolut, mai mult nu trebuie pentru ca maya să fie înfrântă și viața aceasta deșartă și iluzorie să-și ființeze un rost.

Sunt în viața aceasta deșartă, totuși, clipe inimitabile și incomparabile. Cu ajutorul lor ne răbdăm bătrânețele, eșecurile, și cu ele plecăm Dincolo. Ele, spre deosebire de ce crede Dante, ne consolează în mizeria noastră cea mai deplină. Ele ne sunt cârjă și izvor de apă vie, izvor nesecat. Nu cred că ne amărăsc și mai mult, cum afirmă Dante.

Cioran îmi spunea la Paris (v. *Escale în Timp și Spațiu*): îi ajunge credinciosului, spre a se justifica, să fi avut senzația contactului direct cu dumnezeirea un singur ceas într-o viață întreagă, ba și o clipă, o fracțiune de secundă, o nanosekundă. Ajunge, e prea destul. Dar acea secundă ori nanosekundă e indispensabilă. Așa și Hölderlin: din amarnica lui viață au rămas acele câteva zile (ori câțiva ani ori câteva ceasuri) de cotrăire cu zeii, de condiție zeiască. A fost oarecare vreme Poet, creator – și prea destul; anii de întuneric și nebulie sunt anulați, toți.

Îmi aduc aminte versurile acestea ale lui Hölderlin de două ziceri din Scriptură. Ascultați-le:

Iov 10, 20-21: „Lăsați-mă pușin, ca să-mi plâng durerea, mai înainte de a pleca în pământul întunecos și acoperit de umbra morții“.

Psalmul 38,18: „Lasă-mă ca să mă odihnesc, mai înainte de a mă duce și de a nu mai fi“.

Avea nevoie, înainte de a se produce despărțirea sufletului de trup, de câteva momente de liniște și reculegere. De aceea și consideră Biserica „moartea năprasnică“, „moartea urâtă“ – subită – ca un rău, ca un blestem.

Dar ne putem oare dobândi o asemenea perioadă (oricât de scurtă) de relaxare? Îmi aduc aminte că răposatul meu tată, fie